

Kvartals- rapport

2. kvartal 2024

Tema:
Usikkerheten vedvarer

Innhold

1 Innledning	3
2 Konjunktorene	4
3 Kostnadsbildet	7
4 Det internasjonale bildet	9

Foto: Hans Fredrik Asbjørnsen

1. Innledning

Høyt rentenivå og en svak kronekurs preger markeds-situasjonen og -utsiktene for norske mat- og drikkeprodusenter. Det er usikkerhet knyttet til den økonomiske utviklingen. Den til tider svært svake kronekursen fortsetter å bidra til økte importkostnader for mange av bedriftene i mat- og drikkenæringen som er helt avhengige av å importere innsatsfaktorer til produksjonen.

Vurderingen av **markeds-situasjonen** viser en svak nedgang fra forrige kvartal for medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke. Resultatene er fortsatt på et lavt nivå sett opp mot tiden før og under pandemien. Bedriftenes **markedsutsikter** har forbedret seg det siste kvartalet, men det er fortsatt flere bedrifter som venter en forverret markeds-situasjon enn de som venter bedring. Samtidig er det stor variasjon i både lønnsomheten og størrelsen på bedriftene i mat- og drikkenæringen.

Prisveksten har avtatt gradvis, også i andre kvartal. Prisveksten på mat og alkoholfrie drikkevarer var i juni 4,9 prosent høyere enn tilsvarende måned i fjor. Dette vitner om at det høye rentenivået har bidratt til å redusere prisveksten den siste tiden, men det kan ta tid før man kommer ned til målet om to prosent prisvekst. Samtidig holder råvareprisene på sentrale innsatsfaktorer seg på

et relativt høyt nivå sammenlignet med tiden før både energikrise og krig. Dette er også en faktor som bidrar til å holde kostnadene oppe for bedriftene. Et relativt høyt lønnsoppgjør fører også til at bedriftene får økte kostnader knyttet til arbeidskraft.

I tillegg til det høye kostnadsnivået peker mange bedrifter fortsatt på lite forutsigbare rammebetingelser som et hinder for nye investeringer. Også manglende tilgang på kvalifisert arbeidskraft løftes frem som en utfordring som kan bli vanskelig å håndtere når mange bedrifter står overfor et generasjonsskifte.

De ulike strømprisene i de fem norske prisområdene har ført til at enkelte bedrifter har fått en til dels betydelig konkurranseulempe basert på hvor de er lokalisert. For mange bedrifter er dette trolig den største utfordringen ved inngangen til høsten og foran en ny vinter.

Petter Haas Brubakk,
Administrerende direktør i NHO Mat og Drikke

DIGITAL VERSJON

[Her kan du lese den digitale versjonen av Kvartalsrapporten](#)

2. Konjunktorene

Norsk økonomi preges av et høyt rentenivå og en tidvis svært svak kronekurs. En stor andel av befolkningen er i jobb, til tross for at arbeidsledigheten har steget noe første halvår i år sammenlignet med 2023. Sammenlignet med de andre nordiske landene er arbeidsledigheten lav i Norge. Selv om prisveksten har avtatt de siste kvartalene er nivået fortsatt et lite stykke unna inflasjonsmålet til Norges Bank på 2 prosent.

Bedriftene i mat- og drikkenæringen preges av et generelt høyt kostnadsnivå. Dette går ut over lønnsomheten til bedriftene, og kan medføre lavere investeringer dersom utfordringene vedvarer over en lengre periode. Et høyt lønnsoppgjør bidrar også til å holde kostnadsnivået oppe i bedriftene. En del av dette kan gjenspeiles i bedriftenes vurdering av markedssituasjonen, som er svakere enn vurderingene fra første kvartal 2024. Vurderingene er også på et lavt nivå historisk sett sammenlignet med både tiden før og under pandemien. Nettotallene, som viser differansen mellom de som har svart "god" og "dårlig" på vurdering av nåværende markedssituasjon, ligger på åtte prosent (figur 1).

Ser man nærmere på bedriftenes vurdering av markedsutsiktene for de kommende seks månedene er det en forbedring å spore, til tross for at nivået fortsatt ligger lavt (figur 2). Her er nettotallet minus åtte prosent. Det betyr at det fortsatt er en overvekt av bedrifter som venter en forverret markedssituasjon det neste halvåret. At flere bedrifter venter forverring enn de som venter bedring er et signal om at mange fortsatt ser mørkt på framtiden. Det kan være flere årsaker til dette, men krevende økonomiske tider i kombinasjon med lite forutsigbare rammebetingelser og manglende tilgang på kvalifisert arbeidskraft kan være noen av årsakene.

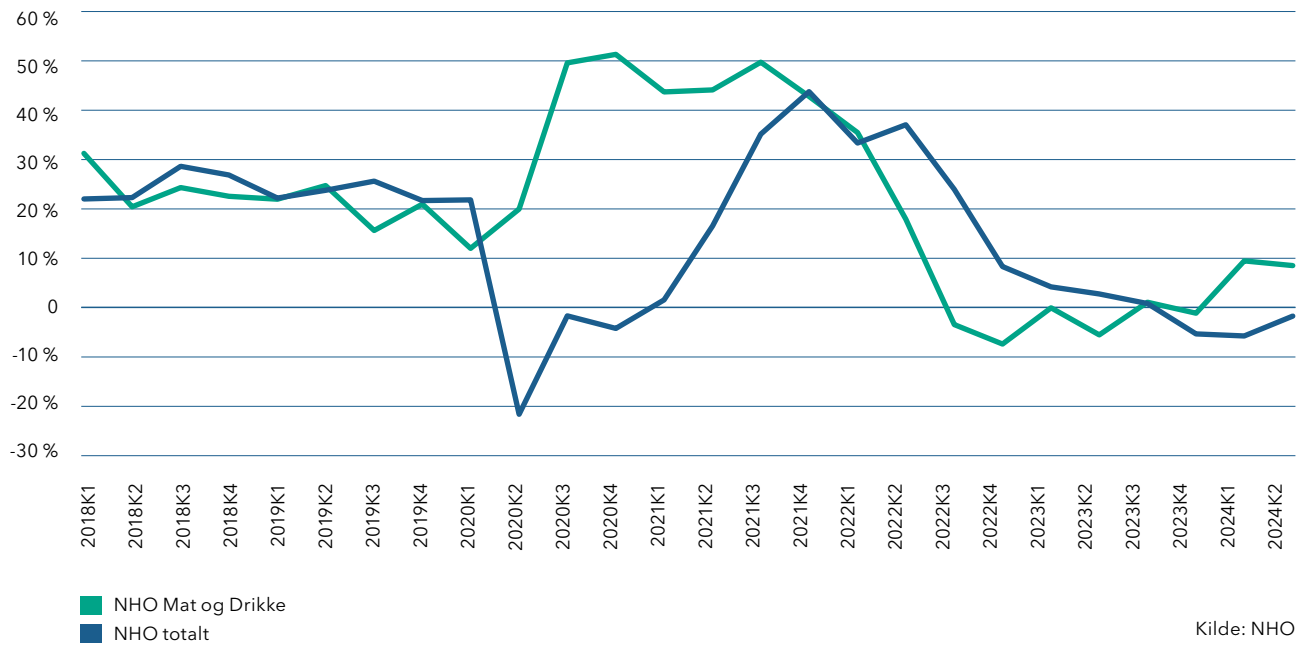
Noen av disse utfordringene skisseres av bedriftene i mat- og drikkenæringen gjennom spørsmål stilt i næringslivets økonomibarometer (NØB), en kvartalsvis undersøkelse fra NHO. Her svarer bedriftene på flere ulike spørsmål, blant annet hva som er til hinder for nye investeringer (figur 3).

Svarene viser at mange bedrifter anser lite forutsigbare rammebetingelser som en stor utfordring for nye investeringer i deres bedrift. Hver tredje bedrift mener dette er en stor utfordring. Dette kan favne områder knyttet til skatter og avgifter, energirelaterte betingelser og andre ytre forhold som påvirker bedriftenes mulighet for aktivitet. En annen utfordring som mange av bedriftene står overfor er manglende tilgang på kvalifisert arbeidskraft. Også her mener omtrent hver tredje bedrift at dette er en stor utfordring for nye investeringer i bedriften. Dette kan være kritisk nå som samfunnet og næringen på mange måter står overfor et generasjonsskifte. Med ungdomskull som blir mindre og et økende antall produksjonsarbeidere som nærmer seg pensjonsalder, vil mange bedrifter i mat- og drikkenæringen kunne få vedvarende utfordringer med å skaffe nok og riktig kompetanse i framtiden.

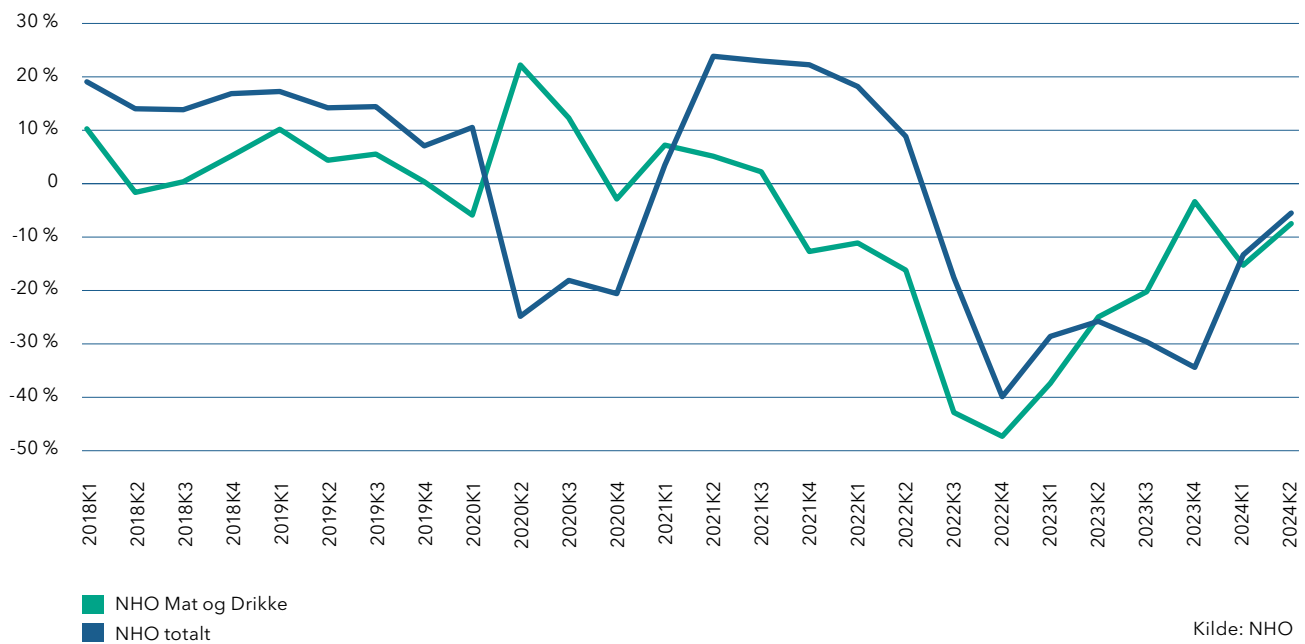
Bedriftene har over lengre tid fått økte kostnader, spesielt gjennom høyere innkjøpspriser. Dette skyldes blant annet "dyrtid", energikrise og forstyrrelser i internasjonale verdikjeder. I tillegg har en svak norsk kronekurs økt prisen på importerte varer og innsatsfaktorer betydelig for bedriftene. Hele 44 prosent av bedriftene anser økte innkjøpspriser som en stor utfordring for nye investeringer. Det er dermed helt tydelig at mange bedrifter har fått vesentlige kostnadsøkninger de siste årene, og dette påvirker bedriftenes valg rundt investeringer og mulig ekspansjon av driften. Selv om nivået nå ligger noe lavere enn toppunktet i midten av 2022, hvor tre av fire bedrifter anså dette som en stor utfordring, er det fortsatt høyt i et historisk perspektiv.

Når det gjelder bedriftenes forventninger til sysselsetting viser tallene fra NØB at det er relativt få bedrifter som forventer å gjennomføre oppsigelser eller permitteringer de neste tre månedene (figur 4). Mens det kun er syv prosent som planlegger oppsigelser er det derimot hele fire av ti bedrifter som forventer nedbemanning ved naturlig avgang de neste tre månedene. Dette understreker poenget ovenfor knyttet til generasjonsskiftet som næringen står foran. Det er stadig utfordringer å skaffe nok kompetent arbeidskraft i forhold til behovene.

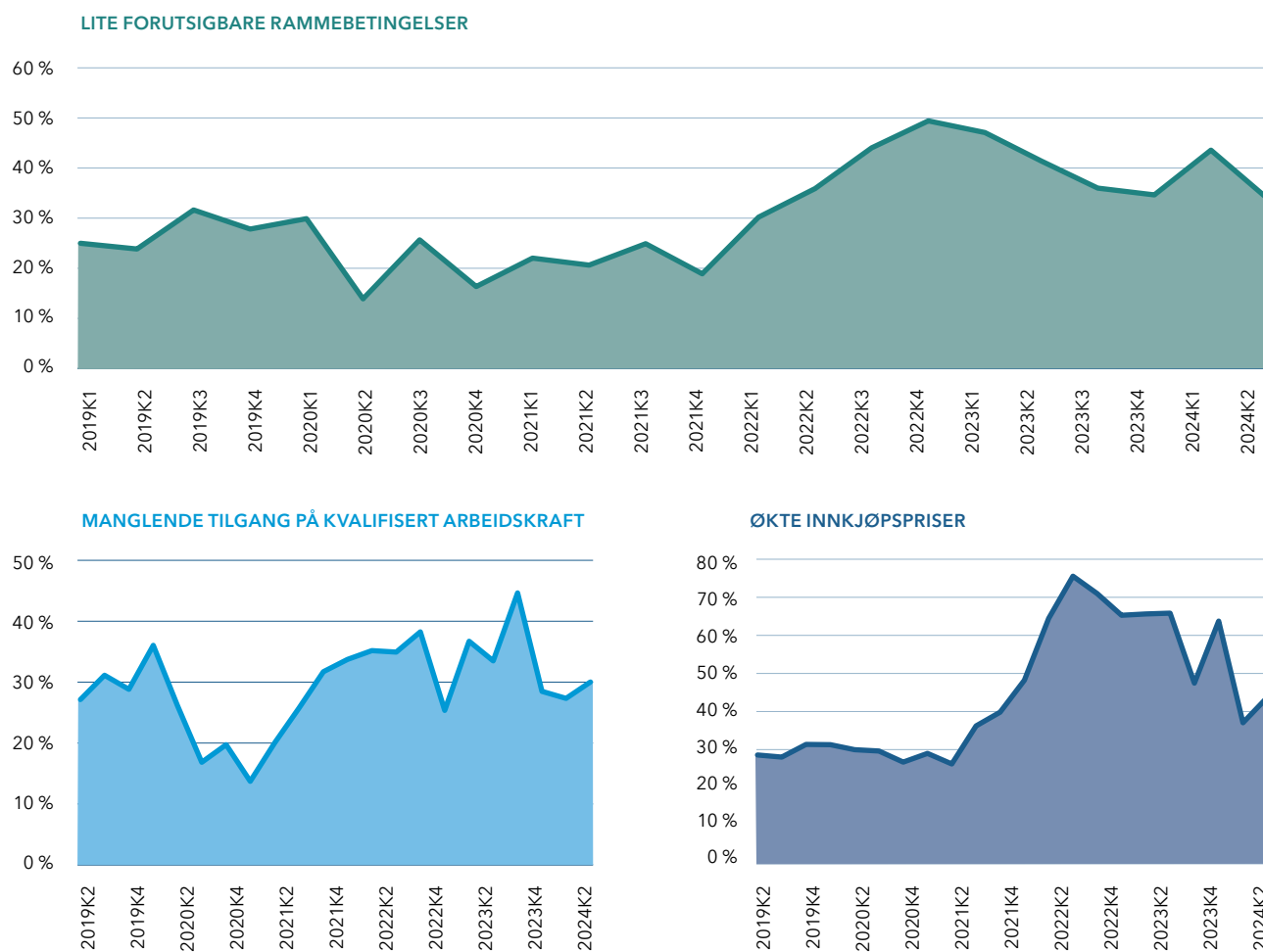
Figur 1: Markedssituasjon medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, netttotal

Figur 2: Markedsutsikter medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, netttotal

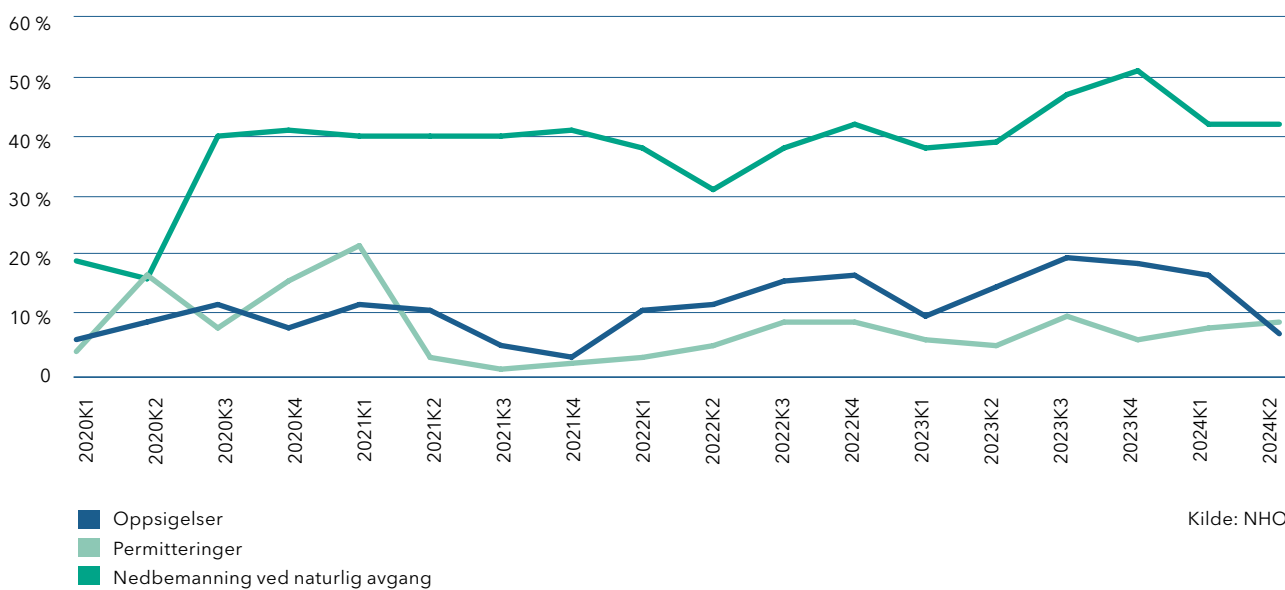
Figur 3: Hindringer for investeringer

"I hvilken grad er følgende variabel til hinder for ekspansjon/nye investeringer i din bedrift?". Grafene viser andelen som har svart "stor utfordring". Spørsmål fra Næringslivets økonomibarometer (NØB).

Kilde: NHO

Figur 4: Bedriftenes forventninger til sysselsetting

"Vil bedriften de neste tre måneder gjennomføre...?". Grafen viser andelen som har svart "ja". Spørsmål fra Næringslivets økonomibarometer (NØB).

Kilde: NHO

3. Kostnadsbildet

Som omtalt i forrige del har kostnadsnivået for bedriftene økt mye de siste årene. Energiprisene har tidvis nådd historiske topper med blant annet strømpriser på over fem kroner per kWh i deler av 2022. Selv om prisene har falt mye sammenlignet med toppen har de siste årene bydd på vesentlige kostnadsøkninger knyttet til energi. I tillegg har den siste tidens svake kronekurs bidratt til å holde prisen oppe på importerte varer. Mat- og drikkenæringen er helt avhengige av å importere innsatsfaktorer fra utlandet for å kunne drive produksjon av mat og drikke i Norge. Råvarer som ikke kan produseres i Norge på grunn av enten klima eller andre forhold må importeres av bedriftene. Størsteparten av produsentene i næringen produserer i hovedsak for salg i Norge. Som en følge av at bedriftene er avhengige av import, men selger varene her hjemme er den svake kronekursen nesten utelukkende negativ for bedriftene i næringen. Tidligere undersøkelser har bekreftet nettopp dette, det store flertallet av medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke påvirkes negativt av en svak kronekurs.

Styringsrenten har nå ligget på 4,5 prosent siden desember i fjor. Dette har bidratt til å dempe prisveksten (figur 5). Ser man på totalindeksen har prisveksten kommet ned fra en topp på 7,0 prosent til 3,4 prosent i juni 2024. Dette vil si at prisene nå er 3,4 prosent høyere enn for ett år siden (juni 2023). For mat og alkoholfrie drikkevarer er 12-månedersveksten noe høyere med 4,9 prosent i juni 2024. Trenden er tydelig; prisveksten er på vei ned, men det kan ta noe tid før man når sentralbankens inflasjonsmål på to prosent. Hvor raskt prisveksten kommer ned mot målet er vanskelig å spå, men det henger blant annet sammen med hvor høyt kostnadsnivået til bedriftene er og hvordan kronekursen fortsetter å utvikle seg.

Begrepsforklaringer

Inflasjon måles gjerne ved hjelp av **konsumprisindeksen (KPI)**, som beskriver utviklingen i konsumpriser for varer og tjenester etterspurt av private husholdninger bosatt i Norge.

KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) kan brukes som et mål på underliggende utvikling i konsumprisene, eller underliggende inflasjon, og er også kjent som kjerneinflasjon.

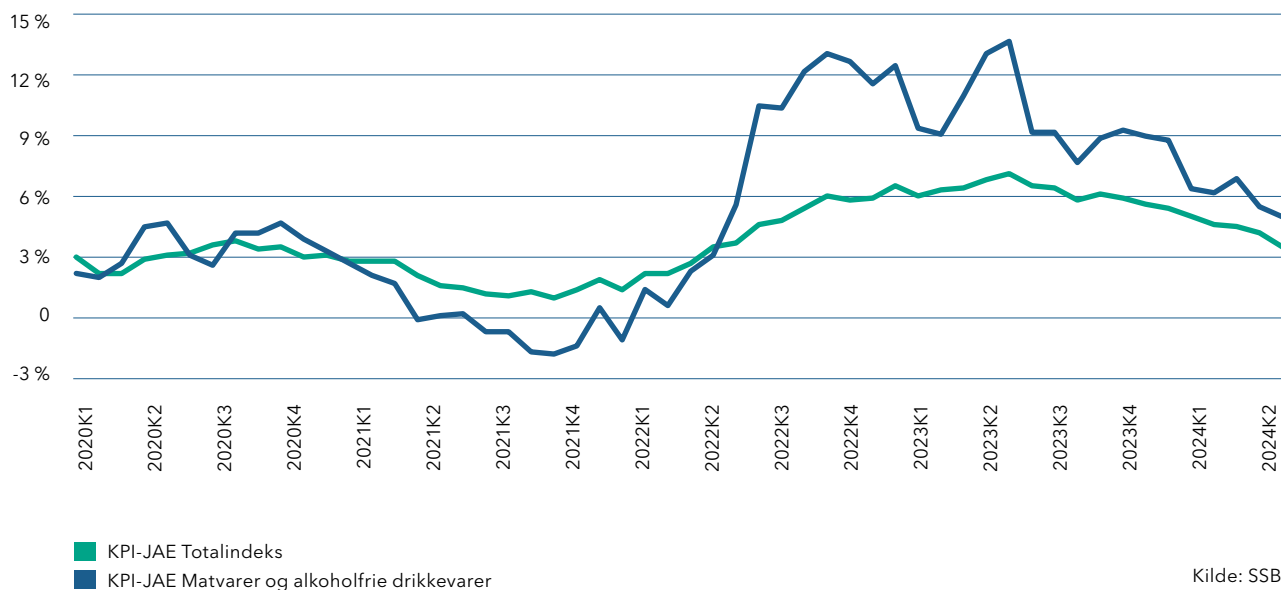
Kilde: SSB

Råvareprisene har kommet ned fra de høyeste toppene i 2022, spesielt dersom man ser på energi og gjødsel (figur 6). Dette var to av kategoriene som opplevde høyest prisvekst under energikrisen og Russlands invasjon av Ukraina. Til tross for at mange av råvareprisene har falt, ligger nivået fortsatt en god del høyere enn det som var tilfellet før både pandemi, krig og energikrise. Dette vitner om at kostnadsnivået til bedriftene fortsatt ligger på et høyere nivå enn det mange har vært vant til. Ser man nærmere på tallene viser indeksene at prisene på matvarer og råvarer knyttet til landbruket har falt marginalt den siste tiden, mens det for de andre indeksene har vært en liten økning. Varer som vegetabiliske matoljer, kaffe, kakao og sukker er noen av råvarene som må importeres, her er det tydelig at prisen er høyere enn for få år siden. Det faktum at mange av de sentrale råvareprisene nå ligger på et forhøyet nivå betyr at bedriftene har fått mange kostnadsøkninger på samme tid, og at flere av disse har vedvart over en lengre periode.

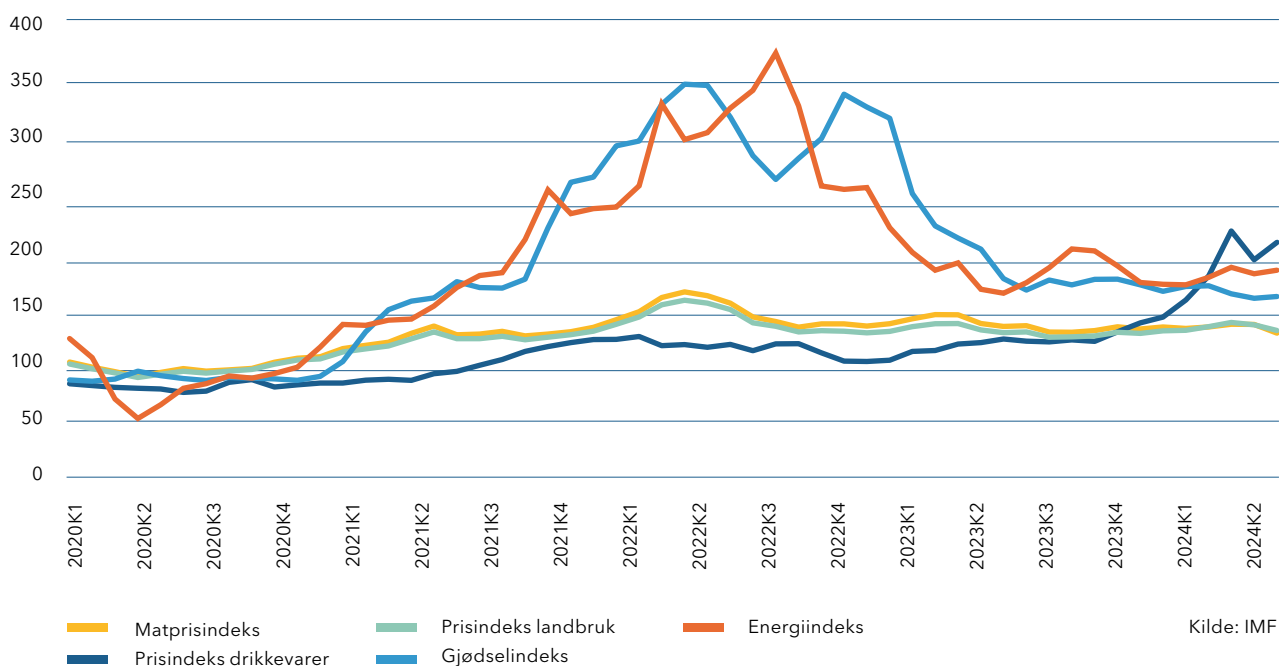
Prisen på strøm har falt mye fra de høyeste toppene i 2022, men også her ligger prisen i dag på et høyere nivå enn det som har vært vanlig de siste tiårene. Den gjennomsnittlige prisen for første halvår i 2024 har vært i underkant av 70 øre/kWh (inkl. mva.) dersom man ser Norge under ett. Dette er rundt det dobbelte av prisen som har vært vanlig de siste årene før energikrisen. En slik kostnadsøkning, på en av de mest sentrale innsatsfaktorene, treffer mange av bedriftene i mat- og drikkenæringen kraftig. Mye av produksjonen som foregår i næringen er svært energiintensiv og krever både mye energi til å produsere varene, men også til oppbevaring i form av blant annet kjøle- og fryselagre. Fem ulike prisområder for strøm og begrenset overføringskapasitet fører til tidvis store prisforskjeller på strøm, og dermed ulike konkurransevilkår for bedriftene. Prisene viser stor variasjon mellom de ulike prissonene gjennom fjoråret og starten på 2024 (figur 7).

En viss variasjon i prisene mellom nord og sør i Norge har vært vanlig, men ikke i den størrelsesordenen man har sett de siste årene. I tillegg har prisen mellom øst, vest og sør variert mye siden starten på energikrisen. Ser man på prisområdet for Øst-Norge (NO1) opp mot Sør-Norge (NO2) har prisen tidvis vært svært ulik. Sommeren 2023 var prisen omtrent dobbelt så høy i Sør-Norge. Ser man på måneden september var prisen 50 ganger høyere for bedrifter lokalisert på Sørlandet sammenlignet med bedrifter på Vest- og Østlandet. Slike ekstreme prisforskjeller virker konkurransevridende og fører til helt ulike rammevilkår for bedrifter som konkurrerer i det samme markedet, om de samme kundene. Det har vært noe mindre variasjon i prisene mellom de ulike strøm-områdene den siste tiden, men tallene viser at det igjen har vært en forskjell de siste to månedene.

Figur 5: Konsumprisindeks justert for avgifter og energi, 12-måneders endring.

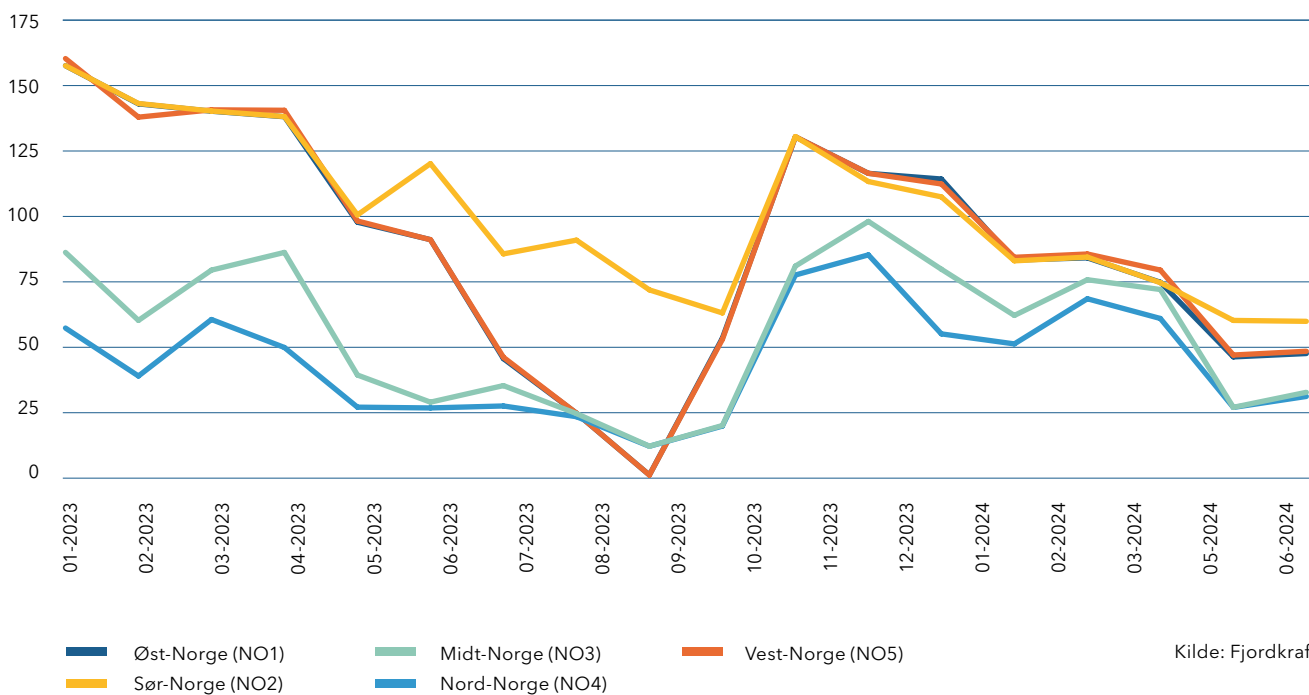
Figur 6: Råvareprisindekser

Månedlig indeks med referanseår 2016=100. Indeksene er hentet fra International Monetary Fund (IMF) sin database om "Primary Commodity Prices".

De ulike indeksene er utarbeidet av IMF og inkluderer blant annet følgende:
Matprisindeksen: korn, vegetabiliske oljer, kjøtt, sjømat, sukker, frukt, belgfrukter, melk og tomat.
Prisindeks for drikkevarer: kaffe, te og kakao.
Prisindeks for landbruket: prisindekser for mat og drikke, samt landbruksråvarer
Gjødselindeks: DAP, Potash og UREA, som er ulike gjødseltyper.
Energiindeks: råolje, naturgass, pris på kull, og propan.

Figur 7: Gjennomsnittlige spotpriser på strøm for ulike prisområder

Kilde: Fjordkraft

Spotpris inklusiv mva. fordelt på de fem ulike prisområdene som Norge er delt inn i. Påslag og elsertifikat kommer i tillegg til spotprisen. Tallene i figuren er oppgitt i øre/kWh.

4. Det internasjonale bildet

Dersom man ser ut over Norges grenser er det også tydelig at prisveksten gradvis har avtatt, både i USA og eurosonen. Mens USAs sentralbank - Federal Reserve (Fed) - holdt renten uendret i intervallet 5,25 til 5,50 prosent på rentemøtet i juni, valgte den europeiske sentralbanken (ECB) å kutte renten med 0,25 prosent. Dermed kom det første rentekuttet i eurosonen på fem år. Renten har her ligget på 4,0 prosent de siste ni månedene. Ser man til USA er det nå kun ventet ett rentekutt i 2024. En høy og vedvarende høy rente i de store økonomiene vil kunne påvirke Norge og norsk økonomi gjennom blant annet en svak norsk kronekurs slik man har sett den siste tiden. Dette bidrar til å holde kostnadsnivået til bedriftene i Norge oppe gjennom høyere importkostnader.

Når det gjelder prisutviklingen på mat og alkoholfrie drikkevarer har mange av landene rundt Norge en noe lavere prisvekst det siste året (figur 8). Både Sverige, Danmark og et gjennomsnitt av EUs 27 medlemsland har lavere prisvekst på mat og drikke. Island derimot ligger nesten helt på linje med Norge, rundt fem prosent prisvekst det siste året. Tallene fra Eurostat viser at Norge hadde en tregere utvikling også når prisveksten gikk kraftig opp i Europa i starten av 2022. Dette etterslepet kan forklare deler av grunnen til at det også har tatt noe lengre tid før prisveksten har kommet ned til de nivåene nabolandene befinner seg på nå. Det er også verdt å merke seg at både Sverige, Danmark og resten av EUs medlemsland har hatt en høyere prisvekst på mat- og drikkevarer gjennom hele 2022 enn det som var tilfellet i Norge.

Begrepsforklaringer

Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) beskriver utviklingen i konsumpriser for varer og tjenester etter spurt av private husholdninger (også turister) innenfor det økonomiske området til et land. HKPI er beregnet etter harmoniserte standarder og kan derfor benyttes til å sammenlikne prisutvikling i europeiske land.

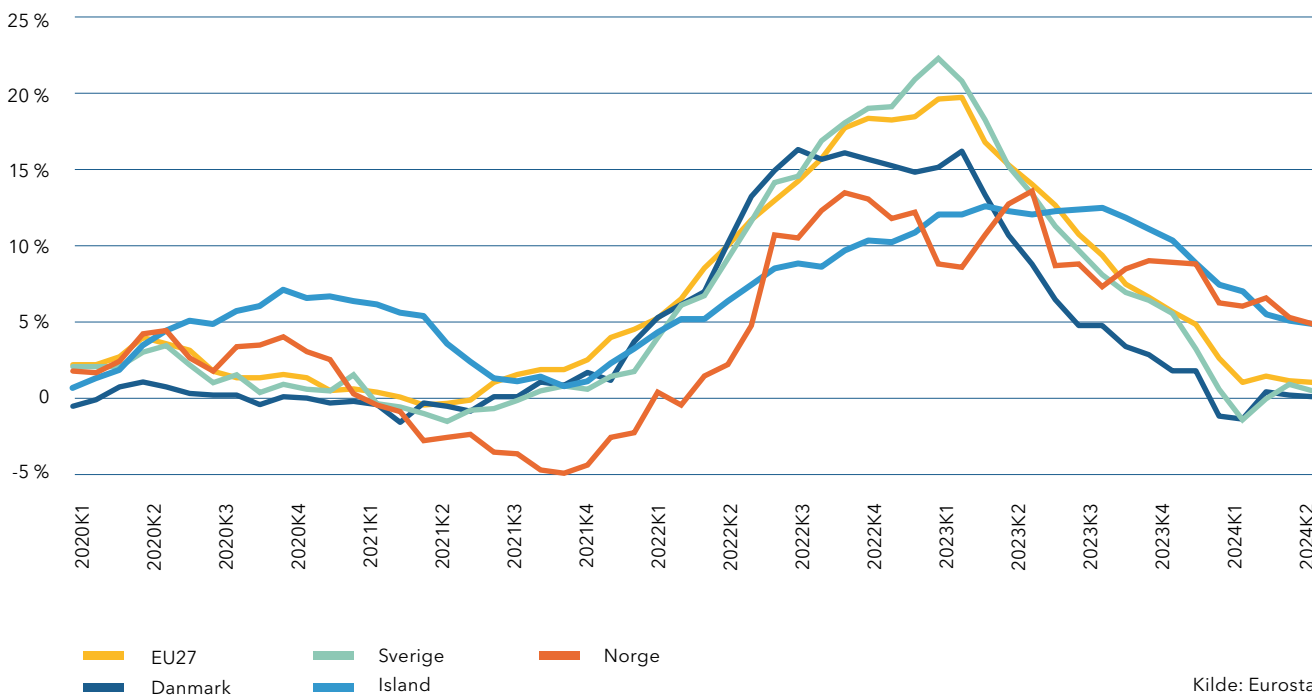
Kilde: SSB

Statistisk sentralbyrås (SSB) tall for omfanget av grensehandel viser at nordmenn handlet for nesten 2,4 milliarder kroner i første kvartal 2024. I tillegg reiste nordmenn på over 1,2 millioner dagsturer over grensen for å handle. Sammenligner man tallene med tilsvarende kvartal i 2023

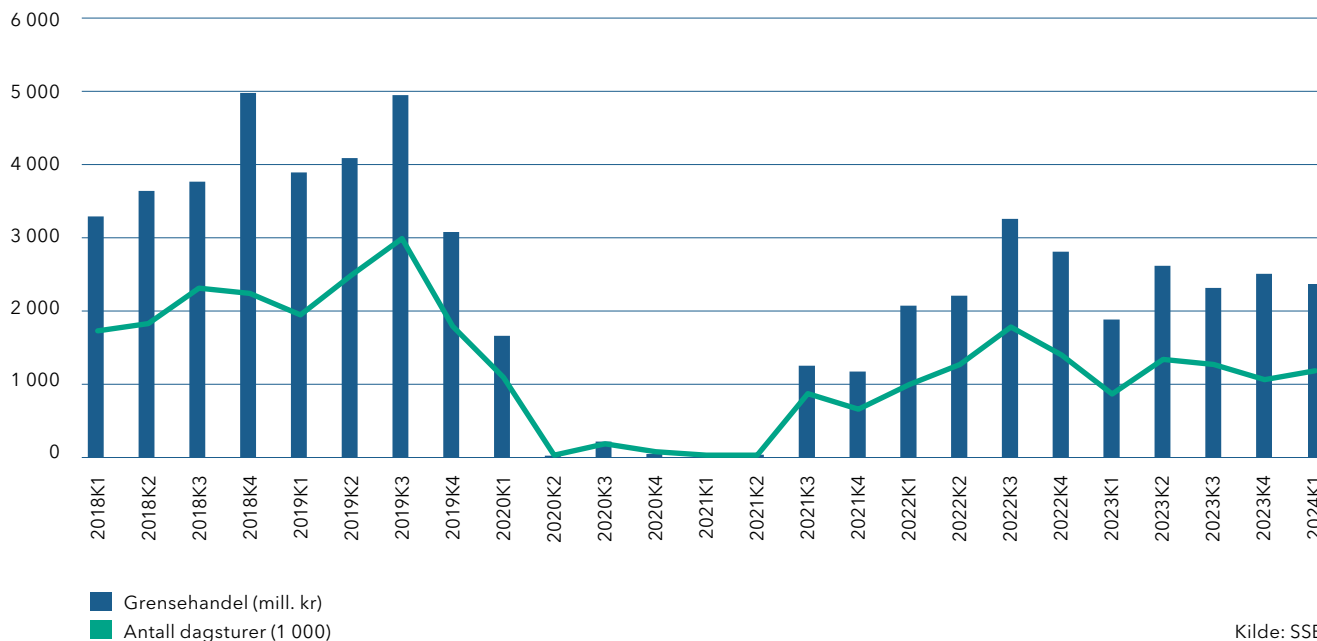
er dette en økning på omtrent 500 millioner kroner. En del av denne økningen kan mest sannsynlig tilskrives det faktum at påskeferien inngikk i første kvartal i år, mens denne falt til april, og dermed andre kvartal i 2023. Tallene viser at nivået fortsatt er noe lavere enn toppåret før pandemien, men det er fortsatt snakk om betydelige beløp som forsvinner ut av Norge hvert eneste kvartal.

Sammensetningen av varekurven til nordmenn som grensehandler viser i stor grad samme tendens som tidligere, den største kategorien er mat- og dagligvarer med i overkant av én milliard kroner, tilsvarende 44 prosent av handlekurven. Foruten dagligvarer er varer som er høyt avgiftsbelagt i Norge populære for nordmenn. Varer som alkohol, snus og tobakk/sigaretter utgjorde omtrent én fjerdedel av varekurven, dette vil si nesten 600 millioner kroner. Det ble også handlet sjokolade og godteri for over 100 millioner kroner, mens det ble kjøpt mineralvann og brus for 175 millioner kroner. Denne tendensen ser ut til å stå seg over tid, og med mindre politiske tiltak blir gjennomført er det stor grunn til å tro at lokkevarer som alkohol og tobakk vil fortsette å drive grensehandelen fremover.

Figur 8: Harmonisert konsumprisindeks, matvarer og alkoholfrie drikkevarer, 12-måneders utvikling

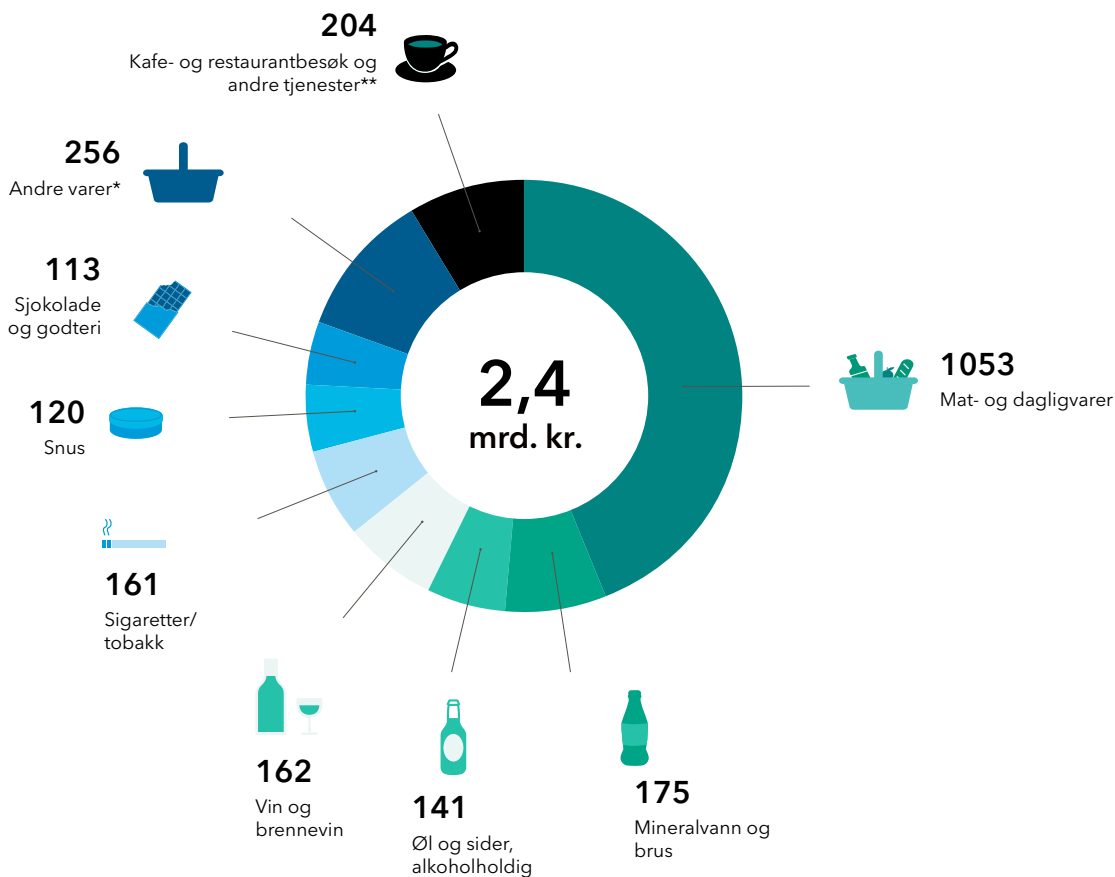

Figur 9: Grensehandel (mill. kr og antall dagsturer) per kvartal. Handlebeløp i mill. kr. *

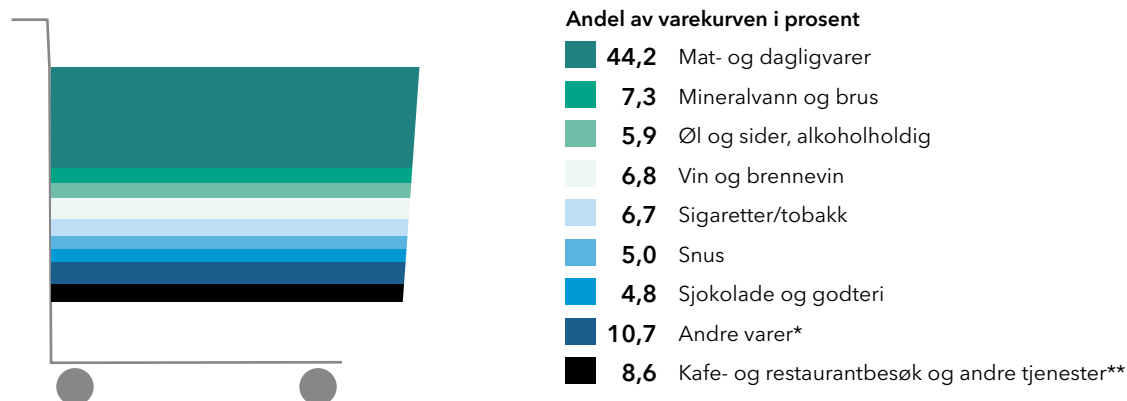

*Merk: Fra og med 2023 er SSBs metode for innhenting av statistikk endret. Den nye metoden skal gi mer detaljert statistikk.

Figur 10a: Grensehandel fordelt på varekategorier, 1. kvartal 2024. Handlebeløp i mill. kr.

Figur 10b: Grensehandel fordelt på varekategorier i varekurven, 1. kvartal 2024.

* Andre varer omfatter klær og sko, kosmetikk, hygiene- og apotekvarer, drivstoff og ikke spesifiserte varer.

** Kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester: Med andre tjenester menes ulike servicetilbud som for eksempel en frisørtime, en tannlegetime, reparasjon eller service på bil.

Kilde: SSB

